

Jan Kluza¹

Uniwersytet Jagielloński

ORCID ID: 0000-0002-0929-6093

ORZEKANIE NAWIĄZKI W PRAWIE WYKROCZEŃ

ABSTRACT

Adjudication of the punitive damages in the law on petty offenses

The article presents the issues related to the institution of punitive damages operating under the Polish Code of Petty Offenses. Measures provided by the law on petty offenses, as a part of the broadly understood criminal law, should be interpreted in an analogous way in both of these codifications. However, as a result of changes to the Polish Penal Code introduced in 2015, there are clear differences between the punitive damages provided for in the Polish Code of Petty Offenses and the punitive damages adjudicated under the Polish Penal Code. In this respect, it is necessary to postulate that appropriate changes should be made by the legislator.

Keywords: punitive damages, damages, punitive measures, compensation

Słowa kluczowe: nawiązka, odszkodowanie, środki karne, kompensacja

¹ Autor jest doktorem nauk prawnych, absolwentem studiów doktoranckich w Katedrze Postępowania Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego i asesorem sądowym w Sądzie Rejonowym w Kielcach w II Wydziale Karnym.

1. Wstęp

Na gruncie prawa karnego materialnego, rozumianego jako prawo dotyczące odpowiedzialności karnej za czyny zabronione określone jako przestępstwa², nawiązka stanowi rodzaj środka kompensacyjnego, co wynika z umiejscowienia art. 46 § 2 k.k. w rozdziale V zatytułowanym „Przepadki i środki kompensacyjne”. Na skutek nowelizacji z 2015 r.³ jest to środek *sui generis*, albowiem do 1 lipca 2015 r. nawiązka stanowiła jeden ze środków karnych (uchylony art. 39 pkt 6 k.k.). *De lege lata* nawiązka w Kodeksie karnym występuje w dwojakich rodzajach – w art. 46 § 2 k.k. ma ona bowiem charakter kompensacyjny, ponieważ przepis ten wskazuje, że jeżeli orzeczenie obowiązku naprawienia szkody jest znacznie utrudnione, sąd może orzec zamiast tego obowiązku nawiązkę w wysokości do 200 tys. zł na rzecz pokrzywdzonego, a w razie jego śmierci w wyniku popełnionego przez skazanego przestępstwa nawiązkę na rzecz osoby najbliższej, której sytuacja życiowa wskutek śmierci pokrzywdzonego uległa znacznemu pogorszeniu. Podobny charakter ma nawiązka orzekana na podstawie art. 47 § 3 k.k. Z kolei art. 47 § 1 i 2 k.k. również przewiduje możliwość orzeczenia nawiązki, z tym jednak że nie na rzecz pokrzywdzonego, lecz na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej lub Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. W tym przypadku beneficjentem nawiązki jest Skarb Państwa. W ślad za zmianami w Kodeksie karnym z 1 lipca 2015 r. nie nastąpiły jednak zmiany w Kodeksie wykroczeń, gdzie art. 28 § 1 pkt 3 k.w. w dalszym ciągu przewiduje, że nawiązka stanowi jeden ze środków karnych. Prowadzi to do niekoherentności szeroko rozumianego prawa karnego, a także wątpliwości co do możliwości orzekania nawiązki na rzecz pokrzywdzonego w prawie wykroczeń.

2. Charakter nawiązki w prawie karnym

Jak wspomniano wyżej, do czasu wejścia w życie nowelizacji z 1 lipca 2015 r. nawiązka stanowiła rodzaj środka karnego. Jednakże ówczesny art. 46 § 2 k.k. przewidywał również, że zamiast obowiązku określonego w art. 46 § 1 k.k. (tj. obowiązku naprawienia szkody) sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego. Na tym tle nawiązka stanowiła środek karny o charakterze kompensacyjnym⁴, gdyż „była ściśle związana z karnoprawnym obowiązkiem naprawienia szkody i stanowiła pewnego rodzaju zamiennik owego środka karnego. Jednoznacznie na intencję ustawodawcy przypisania nawiązce z art. 46 § 2 k.k. takiej właśnie roli wskazują uwagi z uzasadnienia rządowego projektu Kodeksu karnego odnoszące się do tych wypadków, w których celowe będzie orzeczenie nawiązki w miejsce tego środka. Stąd też należy przyjąć, że nawiązka określona w tym

² J. Lachowski, A. Marek, *Prawo karne. Zarys problematyki*, Warszawa 2021, s. 20–21.

³ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 396.

⁴ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 467.

przepisie mogła zostać orzeczona tylko w takich wypadkach, w których spełnione zostaną wszystkie przesłanki orzeczenia karnoprawnego obowiązku naprawienia szkody określonego w art. 46 § 1 k.k.⁵. Podstawą jej orzeczenia było popełnienie przestępstwa, które skutkiem była szkoda majątkowa lub o charakterze niemajątkowym, której wysokość nie może być oszacowana lub dotyczy interesu ogólnego⁶.

Oprócz tego możliwość orzeczenia nawiązki przewidywał również art. 47 k.k., który w § 1 suponował możliwość orzeczenia nawiązki na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, a w § 2 na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. W tym przypadku „należy uznać, iż nawiązka określona w tym przepisie ma charakter kompensacyjny *sensu largo*, jest ona bowiem swego rodzaju zryczałtowanym odszkodowaniem dla »zbiorowego pokrzywdzonego« za trudne do oszacowania szkody, jakich całe społeczeństwo doznaje, ponosząc koszty opieki zdrowotnej nad ofiarami przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz tych, które choć skierowane przeciwko innemu dobrom, uszczerbek na zdrowiu czy śmierć człowieka powodują⁷. Dodać należy, że art. 47 k.k. był kilkukrotnie nowelizowany. W pierwotnej wersji Kodeksu karnego z 1997 r.⁸ art. 47 § 1 k.k. przewidywał ogólnie, że w razie skazania za umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu albo za inne przestępstwo umyślne, którego skutkiem jest śmierć człowieka, ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, sąd może orzec nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z ochroną zdrowia; z kolei § 2 przewidywał, że w razie skazania za przestępstwo przeciwko środowisku sąd może orzec nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z ochroną środowiska. Orzeczenie nawiązki na gruncie ówczesnego brzmienia tego przepisu wymagało dokładnego oznaczenia w wyroku celu społecznego związanego z ochroną zdrowia lub środowiska⁹. Przepis ten jednak nie ograniczał w żaden sposób sądu w zakresie określenia instytucji, na której rzecz miała być orzekana nawiązka. Dopiero na skutek nowelizacji z 2000 r.¹⁰ wprowadzono art. 47a k.k., zgodnie z którym w razie skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 173, 174, 177 lub 355, prowadzącego pojazd mechaniczny, jeżeli był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego albo zbiegł z miejsca zdarzenia, sąd orzeka nawiązkę na rzecz instytucji lub organizacji społecznej, do której zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych. Na tym tle Sąd Najwyższy wskazał, że „przez instytucję lub organizację społeczną, do której zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych, o której mowa w art. 47a k.k., należy rozumieć tylko taką instytucję lub organizację, której podstawowym zadaniem

5 W. Cieślak i in., [w:] *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, red. M. Melezzini, Warszawa 2016, s. 915; P. Brózek, *O problemie orzekania nawiązki „zamiast” obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 46 § 2 Kodeksu karnego)*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 3, s. 39–40.

6 W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, s. 467.

7 W. Cieślak i in., [w:] *Kary i inne...*, s. 918.

8 Dz.U. z 1997 r. nr 88, poz. 553.

9 J. Wojciechowska, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999, s. 905; zob. też: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2001 r., III KKN 205/99, LEX nr 553834.

10 Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, Dz.U. z 2000 r. nr 48, poz. 548.

lub celem statutowym jest świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych¹¹. Z kolei w wyniku nowelizacji, która weszła w życie 16 maja 2005 r.¹², jeszcze bardziej ograniczono zakres kompetencji sądu poprzez wskazanie, że nawiązka z art. 47 § 1 k.k. orzekana może być na rzecz instytucji, stowarzyszenia, fundacji lub organizacji społecznej wpisanej do wykazu prowadzonego przez Ministra Sprawiedliwości, której podstawowym zadaniem lub celem statutowym jest spełnianie świadczeń na cele bezpośrednio związane z ochroną zdrowia, z przeznaczeniem na ten cel; analogiczny wykaz prowadzony był w stosunku do instytucji związanych z ochroną środowiska. Dopiero z dniem 18 maja 2015 r.¹³ w art. 47 § 1 i 2 k.k. wykaz instytucji prowadzonych przez Ministra Sprawiedliwości zastąpiono Funduszem Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej i Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Liczne możliwości orzeczenia nawiązki powodowały wątpliwości co do jej charakteru. Sprawę jeszcze bardziej komplikowały kolejne nowelizacje, które wprowadziły możliwość orzeczenia nawiązki zamiast przepadku (art. 44 § 3 k.k.) w przypadku czynu chuligańskiego (art. 57a § 2 k.k.) czy w razie warunkowego umorzenia postępowania (art. 67 § 3 k.k.). Oprócz wspomnianych wyżej rodzajów nawiązki Kodeks karny przewiduje także nawiązkę na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża w przypadku skazania za zniesławienie (art. 213 § 3 k.k.) i zniewagę (art. 216 § 4 k.k.). O ile w przypadku art. 46 § 2 k.k. niewątpliwie chodziło o kompensacyjny charakter nawiązki, o tyle na gruncie pozostałych podstaw nawiązka miała charakter środka karnego, który stanowił dodatkową sankcję karną¹⁴. Zmiany wprowadzone z dniem 1 lipca 2015 r. nie przyniosły rozwiązania tych wątpliwości, gdyż „aktualność zachowały bowiem uwagi dotyczące współwystępowania w nim obok elementów kompensacyjnych również wyraźnego aspektu represyjnego, a nawet wysuwania się niekiedy tego ostatniego na pierwszy plan, co jest szczególnie widoczne przy regulacji górnej granicy wysokości nawiązki (art. 48 k.k.) czy sposobie wykonania tego środka, jeśli jego beneficjentem jest Skarb Państwa. Z tego też względu trafna wydaje się krytyka umieszczenia nawiązki w rozdziale Va Kodeksu karnego. Zwłaszcza nawiązke orzekanej na podstawie art. 47 § 3 k.k. przypisuje się silny represyjny charakter¹⁵. Wylimitowanie z art. 39 k.k., określającego katalog środków karnych, nawiązki, spowodowało, że w doktrynie wyrażano stanowisko, iż „przy jej [nawiązki – J.K.] orzekaniu nie powinny mieć zastosowania okoliczności brane pod uwagę przez sąd przy wymiarze środków karnych¹⁶. Jednakże na gruncie art. 47 k.k. i pozostałych kodeksowych podstaw orzekania nawiązki, pokrzywdzonemu

11 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2001 r., I KZP 21/01, LEX nr 49124.

12 Ustawa z dnia 8 października 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i ustawy – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. z 2004 r. nr 243, poz. 2426.

13 Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 541.

14 M. Czech-Osowicz, *Nawiązka w Kodeksie karnym i w przepisach pozakodeksowych – zagadnienia wybrane*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2004, z. 2, s. 152–153.

15 D. Gruszecka, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021, s. 470.

16 P. Gensikowski, *Wybrane problemy nawiązki jako środka kompensacyjnego w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, nr 13, s. 19.

których nie ma ona charakteru *stricte* kompensacyjnego, ma ona charakter represyjny i jako taka przy jej wymiarze sąd powinien kierować się takimi samymi przesłankami jak przy wymierzaniu kary, o czym stanowi art. 56 k.k.¹⁷

3. Nawiązka w Kodeksie wykroczeń

Za zmianami w Kodeksie karnym nie nastąpiły zmiany w Kodeksie wykroczeń. W pierwotnej wersji Kodeksu wykroczeń z 1971 r.¹⁸ nawiązka nie była przewidziana w katalogu kar dodatkowych (w art. 28 § 1 k.w., zastąpionych następnie środkami karnymi), jednakże art. 32 k.w. przewidywał, że nawiązkę orzeka się na rzecz pokrzywdzonego w wypadkach przewidzianych w przepisach szczególnych. Przepis ten nie zmienił brzmienia do dzisiaj. Co istotne, wcześniej obowiązujący Kodeks wykroczeń z 1932 r.¹⁹, choć formalnie nie przewidywał środków karnych obok kary, to w części szczególnej w art. 54 § 2 k.w. przewidywał nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego „w wysokości trzykrotnej wartości zarządzonej szkody” i w art. 55 § 2 od 15 do 30 zł.

W starszej doktrynie wskazywało się, że „nawiązka jest rodzajem dolegliwości ekonomicznej, zawarte w niej są elementy odszkodowania oraz kary. Stanowi ona zwiększenie dolegliwości kary zasadniczej oraz zadośćuczynienie dla pokrzywdzonego z powodu doznanej szkody materialnej”²⁰. Dopiero na skutek nowelizacji z 1998 r.²¹ określono w art. 28 § 1 pkt 3 k.w., że nawiązka stanowi środek karny. Zgodnie zaś z art. 28 § 2 k.w. środki karne można orzec, jeżeli są one przewidziane w przepisie szczególnym, a orzeka się je, jeżeli przepis szczególny tak stanowi. Jednocześnie jednak pozostawiono bez zmian art. 32 k.w., który, jak wskazano wyżej, przewiduje również, że nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego określa się w wypadkach przewidzianych w przepisach szczególnych. Rodzi się zatem pytanie, czy nawiązka, o której mowa jako o jednym ze środków karnych, oraz nawiązka z art. 32 k.w. to ten sam rodzaj nawiązki.

Odpowiedź na to pytanie wydaje się być twierdząca. Skoro ustawodawca w tym samym akcie prawnym posługuje się tożsamym terminem, to z zasady zakazu wykładni homonimicznej nie powinno nadawać się tym sformułowaniom użytym w różnych przepisach różnych znaczeń²². Ponadto z dookreślenia w art. 32 k.w. wynika, że w tym przypadku nawiązkę orzeka się na rzecz pokrzywdzonego, podczas gdy w art. 28 § 1 pkt 3 k.w. jest mowa jedynie ogólnie o nawiązce. Przepis ten służy „jedynie do wskazania, kto jest beneficjentem nawiązki w tych wypadkach, gdy nawiązkę przewiduje przepis szczególny

¹⁷ *Ibidem*, s. 21.

¹⁸ Dz.U. z 1971 r. nr 12, poz. 114.

¹⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Prawo o wykroczeniach, Dz.U. z 1932 r. nr 60, poz. 572.

²⁰ J. Bafia, [w:] J. Bafia, D. Egierska, I. Śmietanka, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 1980, s. 82.

²¹ Ustawa z dnia 28 sierpnia 1998 r. o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń, ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, ustawy o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń, ustawy – Kodeks pracy i niektórych innych ustaw, Dz.U. z 1998 r. nr 113, poz. 717.

²² L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010, s. 119–120.

Kodeksu wykroczeń lub innej ustawy²³. Po drugie art. 28 § 2 k.w. przewiduje, że środki karne orzeka się, jeżeli są przewidziane w przepisie szczególnym. Kodeks wykroczeń przewiduje zaś możliwość orzeczenia nawiązki w art. 37 k.w. w razie wykroczenia o charakterze chuligańskim na rzecz pokrzywdzonego lub Polskiego Czerwonego Krzyża lub na inny cel społeczny wskazany przez organ orzekający; w art. 63a § 2 k.w. w razie popełnienia wykroczenia tzw. bezprawnego ogłoszenia; w art. 66 § 2 k.w. w razie wykroczenia spowodowania fałszywego alarmu; w art. 105 § 3 k.w. w razie wykroczenia naruszenia obowiązków rodzicielskich; w art. 120 § 3 k.w. w razie kradzieży leśnej; w art. 123 § 3 k.w. w razie kradzieży ogrodowej; w art. 144 § 3 k.w. w razie naruszenia terenów zielonych; w art. 148 § 3 k.w. w razie szkodnictwa leśnego; w art. 150 § 3 k.w. w razie szkodnictwa ogrodowego; w art. 151 § 3 k.w. w razie wypasu zwierząt na cudzym gruncie; w art. 152 § 2 k.w. w razie niszczenia kosodrzewiny; w art. 156 § 3 k.w. w razie niszczenia sadzonek; w art. 162 § 3 k.w. w razie zanieczyszczenia lasu. Ponadto art. 28 § 1 pkt 4 k.w. jako odrębny rodzaj środka karnego przewiduje obowiązek naprawienia szkody, który przewidziany jest m.in. w art. 119 § 4 k.w., art. 120 § 3 k.w., art. 124 § 4 k.w. Ustawodawca więc traktuje obowiązek naprawienia szkody, określane czasem jako obowiązek zapłaty lub przywrócenia stanu poprzedniego, co jednak jest równoznaczne z naprawieniem szkody²⁴, jako coś odrębnego od nawiązki, co nadal nie pozwala odpowiedzieć, czym ta nawiązka w istocie jest. Dlatego trafne jest stwierdzenie, że nawiązka jest środkiem karnym „o złożonym charakterze: penalnym (represyjnym), kompensacyjnym, zadośćuczynienia za doznaną krzywdę”²⁵. Ma ona charakter niejednorodny, gdyż z jednej strony jest dolegliwością finansową zbliżoną do grzywny, a z drugiej strony ma w sobie charakter odszkodowawczy²⁶.

Kodeks wykroczeń w art. 32 k.w. przewiduje, że zasadą jest orzekanie nawiązki na rzecz pokrzywdzonego. W tym znaczeniu powinna mieć ona zatem przede wszystkim charakter kompensacyjny zbliżony do nawiązki orzekanej na gruncie art. 46 § 2 k.k. Wyjątkowo jedynie art. 37 k.w. przewiduje możliwość orzeczenia nawiązki na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża lub na cel społeczny. Jak wskazuje się w doktrynie, „przepis stanowi samodzielną podstawę do orzeczenia nawiązki, tj. daje możliwość jej stosowania nawet wówczas, gdy przepis szczególny tego nie przewiduje. Jest to zatem podstawa zupełnie niezależna od art. 32 k.w.”²⁷. Co istotne, „w przeciwieństwie do regulacji art. 57a § 2 zdanie drugie k.k. nie precyzuje, że nawiązka na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża lub na inny cel społeczny może zostać orzeczona, jeśli pokrzywdzony nie zostanie ustalony. Tym samym należy przyjąć, że nawet w sytuacji ustalenia pokrzywdzonego organ orzekający ma możliwość wyboru pomiędzy wskazanymi podmiotami”²⁸. Uregulowanie z art. 37 k.w. ma zatem charakter przepisu *lex specialis* w stosunku do art. 32 k.w., który jako zasadę przewiduje orzekanie nawiązki na rzecz pokrzywdzonego.

23 T. Grzegorzczak, [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2013, s. 146.

24 P. Kozłowska-Kalisz, [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2007, s. 95; K. Liżyńska, *Naprawienie szkody w Kodeksie wykroczeń*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, t. XXX, s. 289.

25 P. Kozłowska-Kalisz, [w:] *Kodeks wykroczeń...*, s. 105.

26 *Ibidem*.

27 *Ibidem*, s. 122.

28 I. Kosierb, [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021, s. 153–154.

Z zasady *exceptiones non sunt extendendae* wynika, że jako przepis wyjątkowy nie powinien on być wykładany w sposób rozszerzający²⁹.

Przesądając zatem kwestie terminologiczne, należy wskazać, że nawiązka w Kodeksie wykroczeń stanowi rodzaj środka karnego, przepisy art. 32 k.w. i art. 37 k.w. określają zaś jedynie, że możliwość jego orzeczenia musi być przewidziana przez przepis szczególny. Jak wskazano wyżej, Kodeks wykroczeń w katalogu środków karnych równorzędnie przewiduje obowiązek naprawienia szkody i nawiązkę, a z art. 28 § 2 k.w. wynika, że można je orzec, gdy przepis szczególny tak stanowi. W doktrynie w związku z tym wskazuje się, że nawiązka jest „surogatem odszkodowania i najczęściej ustawa przewiduje możliwość jej orzeczenia w przypadkach, w których ustalenie wartości wyrządzonej szkody może być utrudnione”³⁰. Jest to jednak stanowisko nie do końca trafne. Jak wskazano wyżej, pomijając wyraźnie odrębny charakter nawiązki z art. 37 k.w., przepisy części szczególnej Kodeksu wykroczeń przewidują możliwość orzeczenia nawiązki w przypadkach wykroczeń z art. 63a k.w., art. 66 k.w., art. 105 k.w. art. 120 k.w. art. 123 k.w., art. 144 k.w., art. 148 k.w., art. 150 k.w., art. 151 k.w., art. 152 k.w., art. 156 k.w., art. 162 k.w. Pierwsze dwa z tych wykroczeń znajdują się w początkowych rozdziałach części szczególnej Kodeksu wykroczeń, które dotyczą wykroczeń przeciwko porządkowi i spokojowi publicznemu (rozdział VIII) i wykroczeń przeciwko instytucjom państwowym, samorządowym i społecznym (rozdział IX). Zarówno wykroczenie z art. 63a k.w., jak i z art. 66 k.w. samo w sobie nie powoduje szkody, choć wykroczenie z art. 63a k.w. ma charakter materialny³¹, a w przypadku wykroczenia z art. 66 k.w. orzeczenie nawiązki jest możliwe tylko w razie spowodowania niepotrzebnej czynności³². Nie powodują one jednak szkody w sensie materialnym. Analogicznie sytuacja wygląda w przypadku wykroczenia z art. 105 k.w. Dopiero w razie pozostałych wykroczeń z art. 120 k.w., art. 123 k.w., art. 144 k.w., art. 148 k.w., art. 150 k.w., art. 151 k.w., art. 152 k.w., art. 156 k.w., art. 162 k.w. mamy do czynienia ze szkodą, która wyrządzona zostaje w razie ich popełnienia. W przypadku wykroczenia z art. 123 § 3 k.w. przewiduje jedynie możliwość orzeczenia nawiązki i to jedynie do kwoty 50 zł, nie przewidując środka karnego w postaci naprawienia szkody, a w przypadku wykroczenia z art. 144 § 3 k.w., z art. 148 § 3 k.w., z art. 152 § 2 k.w., z art. 156 § 3 k.w. nawiązkę do 500 zł, a wykroczenia z art. 150 § 3 k.w., z art. 151 § 5 k.w. do 1,5 tys. zł. W przypadku z art. 162 § 3 k.w. ustawodawca z kolei przewidział górną wysokość nawiązki do wysokości równej kosztom rekultywacji gleby, oczyszczenia wody, wydobycia, wykopania, usunięcia z lasu, a także zniszczenia lub neutralizacji odpadów. W tych przypadkach kodeks nie przewiduje obowiązku naprawienia szkody. Tylko w jednym przypadku Kodeks wykroczeń przewiduje obowiązek orzeczenia obowiązku naprawienia szkody obok orzeczonej nawiązki – art. 120 § 3 k.w. Konstatacja ta zatem podkreśla niejednorodny charakter nawiązki, skoro w części przypadków nawiązka jest niezależna od faktu zaistnienia szkody lub też możliwe jest orzeczenie tej

²⁹ L. Morawski, *Zasady wykładni...*, s. 202.

³⁰ V. Konarska-Wrzošek, A. Marek, T. Oczkowski, *Podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń*, Toruń 2012, s. 150.

³¹ M. Budyn-Kulik, [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. P. Daniluk, Warszawa 2019, s. 423.

³² *Ibidem*, s. 453.

nawiązki obok obowiązku naprawienia szkody. W związku z tym widoczny jest w tym zakresie karny charakter tego środka, skoro jest niezależny od szkody³³.

Trafnie zatem Tomasz Grzegorzczak rozwija zagadnienie, że nawiązka ma „naprawiać szkodę, ale nie musi, nie musi też być powiązana ściśle z jej rozmiarem. Ma być bowiem niezależną od kar dodatkową represją prawną o charakterze finansowym. Wyraźnie kompensacyjny charakter nawiązki widać np. w art. 162 § 3, gdzie za zanieczyszczenie lasu przewidziano ją »do wysokości równej kosztom« rekultywacji gleby, oczyszczenia wody lub wydobycia, wykopania, usunięcia z lasu i zniszczenia lub neutralizacji odpadów. Brak konieczności ścisłego powiązania z wielkością szkody pozwala jednak stosować ją tam, gdzie: 1) sama szkoda jest nikła i zbędne jest jej dokładne badanie, co z uwagi na błahość wykroczeń ma istotne znaczenie także dla szybkiego i sprawnego orzekania; 2) odszkodowanie jest trudne bądź niemożliwe do wyliczenia albo naprawienie szkody jest nierealne»³⁴. Z przywołanych powyżej przepisów wyraźnie zatem wynika, że nawiązka stanowi dodatkową dolegliwość finansową dla obwinionego, skoro jedynie w części przypadków nawiązka dotyczy wykroczeń, w których ramach powstaje szkoda, a jednocześnie nie przewidziano wprost obowiązku naprawienia szkody.

Co jest istotne, w tych przypadkach, w których nawiązka ma mieć charakter bardziej kompensacyjny niż represyjny, jest ona związana ze szkodą materialną. Tym samym, inaczej niż w Kodeksie karnym, na gruncie prawa wykroczeń nie może ona stanowić surogatu zadośćuczynienia, którego w ogóle Kodeks wykroczeń nie przewiduje. Artykuł 46 § 1 k.k. obok obowiązku naprawienia szkody wyraźnie przewiduje możliwość zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, nawiązka zaś z art. 46 § 2 k.k. zastępować może jedynie obowiązek naprawienia szkody. W Kodeksie wykroczeń brak jest podstaw do orzeczenia nawiązki jako surogatu zadośćuczynienia, mimo że w niektórych przypadkach byłoby to nawet uzasadnione. Jest to widoczne szczególnie na gruncie wykroczenia z art. 86 k.w. Wykroczenie określone w tym przepisie, określane mianem tzw. lekkiego wypadku drogowego, polega na tym, że pokrzywdzony bądź w ogóle nie doznał uszczerbku na zdrowiu, bądź uszczerbek ten stanowi naruszenie czynności narządów ciała na okres poniżej siedmiu dni³⁵. W przypadku, gdyby jednak uszczerbek na zdrowiu na skutek wypadku u pokrzywdzonego trwał powyżej siedmiu dni, sprawca odpowiadałby za przestępstwo z art. 177 § 1 k.k., gdzie na mocy art. 46 § 1 k.k. pokrzywdzony mógłby otrzymać zadośćuczynienie. Jest to szczególnie widoczne na gruncie ostatniej nowelizacji Kodeksu wykroczeń³⁶, gdzie wprowadzono m.in. kwalifikowany typ wykroczenia z art. 86 § 1a k.w. W uzasadnieniu do projektu tej ustawy wskazano, że „stypizowanie spowodowania zagrożenia bezpieczeństwa w ruchu lądowym skutkującego lekkim uszczerbkiem na

33 A. Marek, *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2004, s. 91.

34 T. Grzegorzczak, [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2013, s. 147.

35 Jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 grudnia 2000 r., WA 42/00, LEX nr 550583, „w obecnym stanie prawnym granica pomiędzy wykroczeniem a przestępstwem w ruchu drogowym została przesunięta wyżej, co powoduje, że wykroczenie obejmuje także te zachowania, które będąc naruszeniem zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym, spowodowały skutki w postaci lekkich obrażeń ciała oraz wszelkiej szkody w mieniu”.

36 Ustawa z dnia 2 grudnia 2021 r. o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2021 r. poz. 2328.

zdrowiu jednoznacznie przecina dyskusje w orzecznictwie dotyczące zakresu art. 86 Kodeksu wykroczeń i kwalifikacji czynów polegających na spowodowaniu zagrożenia w ruchu drogowym i spowodowaniu lekkich uszkodzeń ciała. Wynika to z faktu nieobjęcia penalizacją w rozdziale XXI Kodeksu karnego wypadku w komunikacji pociągającego za sobą lekkie obrażenia ciała, tj. naruszające czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, trwające nie dłużej niż siedem dni. W większości przypadków doktryna przyjmuje, że nastąpiła kontrawencjonalizacja wypadku w komunikacji, którego skutki ograniczają się do lekkich obrażeń ciała³⁷. Jednocześnie zatem ustawodawca nie uznał za stosowne umożliwić sądowi w sprawie o wykroczenie orzeczenie nawiązki na rzecz pokrzywdzonego. W zakresie więc dochodzenia roszczeń wynikłych z wypadku pozostaje mu jedynie droga cywilna. Z perspektywy tego, że o zakwalifikowaniu danego zdarzenia jako przestępstwa z art. 177 § 1 k.k. a wykroczenia z art. 86 § 1a k.w. decydują okoliczności niezależne od sprawcy i pokrzywdzonego, a będące następstwem niejako przypadku, tak duża dywersyfikacja uprawnień pokrzywdzonego co do dochodzenia jego roszczeń jest nieuzasadniona. W takim przypadku art. 86 k.w. nie przewiduje bowiem możliwości orzeczenia nawiązki, co uniemożliwia jej orzeczenie w myśl art. 28 § 2 k.w. i art. 32 k.w. Żadna z metod wykładni przepisów prawa nie może prowadzić do prawotwórczej roli sądu i zastępowania w tym zakresie ustawodawcy. Oczekiwanym postulatem *de lege ferenda* w tym zakresie jest zrównanie uprawnień pokrzywdzonego na gruncie prawa wykroczeń i Kodeksu karnego poprzez dodanie przepisu do art. 86 k.w., który umożliwiłaby również orzeczenie nawiązki na rzecz pokrzywdzonego w razie popełnienia tego wykroczenia. Szerzej rzecz ujmując, należałoby postulować dokonanie zmian w obrębie Kodeksu wykroczeń w ślad za nowelizacją Kodeksu karnego z 2015 r., która określiła nawiązkę odrębnym środkiem kompensacyjnym. W związku z tym również w Kodeksie wykroczeń należałoby postulować dokonanie takich zmian, które z nawiązki, obok obowiązku naprawienia szkody, uczyniłyby nie środek karny, lecz środek kompensacyjny, w którym akcentowano by przede wszystkim odszkodowawczy jej charakter³⁸.

4. Zakończenie

Podsumowując zatem powyższe rozważania, należy wskazać, że prawo wykroczeń stanowi część szeroko rozumianego prawa karnego, w związku z czym oczekiwać należałoby, że wspólne instytucje zarówno w Kodeksie karnym, jak i Kodeksie wykroczeń powinny mieć taki sam lub co najmniej zbliżony charakter. I choć w obu kodyfikacjach ustawodawca przewiduje możliwość orzeczenia nawiązki na rzecz pokrzywdzonego lub innych instytucji, to ich charakter pozostaje odmienny. O ile na gruncie Kodeksu karnego obecnie przede wszystkim nawiązka stanowi środek kompensacyjny, a przesłanką jej orzeczenia jest wystąpienie szkody, którą jest trudno oszacować na etapie orzekania, o tyle w Kodeksie wykroczeń nawiązka stanowi środek karny, w którym dominuje

³⁷ Druk sejmowy nr 1504, Sejm IX kadencji, s. 17.

³⁸ K. Łuczak, A. Muszyńska, [w:] *Reforma prawa wykroczeń. Tom I*, red. P. Daniluk, Warszawa 2019, s. 289.

charakter represyjny. Ponadto Kodeks wykroczeń wyraźnie ogranicza możliwość orzeczenia nawiązki jedynie do przypadków określonych w ustawie, podczas gdy w Kodeksie karnym nie ma zamkniętego katalogu przestępstw warunkujących orzeczenie nawiązki. W związku z tym należy postulować dokonanie zmian w Kodeksie wykroczeń, które spowodowałyby spójność systemową pomiędzy Kodeksem wykroczeń a Kodeksem karnym odnośnie do orzekania nawiązki, szczególnie mając na względzie nowelizację Kodeksu karnego z 2015 r. Ponadto należy postulować wyrównanie uprawnień pokrzywdzonego w przypadku przestępstwa z art. 177 § 1 k.k. i wykroczenia z art. 86 § 1 i 1a k.w., jako że obecnie pokrzywdzony tym wykroczeniem swoich roszczeń może dochodzić jedynie na gruncie procesu cywilnego.

Bibliografia

- Bafia J., [w:] J. Bafia, D. Egierska, I. Śmietanka, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 1980.
- Brózek P., *O problemie orzekania nawiązki „zamiast” obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 46 § 2 Kodeksu karnego)*, „Przegląd Sądowy” 2021, nr 3.
- Budyn-Kulik M., [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. P. Daniluk, Warszawa 2019.
- Cieślak W. i in., [w:] *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, red. M. Melezzini, Warszawa 2016.
- Czech-Osowicz M., *Nawiązka w Kodeksie karnym i w przepisach pozakodeksowych – zagadnienia wybrane*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2004, z. 2.
- Gensikowski P., *Wybrane problemy nawiązki jako środka kompensacyjnego w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, nr 13.
- Gruszecka D., [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Grzegorzczak T., [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2013.
- Konarska-Wrzošek V., Marek A., Oczkowski T., *Podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń*, Toruń 2012.
- Kosierb I., [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021.
- Kozłowska-Kalisz P., [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2007.
- Lachowski J., Marek A., *Prawo karne. Zarys problematyki*, Warszawa 2021.
- Liżyńska K., *Naprawienie szkody w Kodeksie wykroczeń*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, t. XXX.
- Łuczak K., Muszyńska A., [w:] *Reforma prawa wykroczeń. Tom I*, red. P. Daniluk, Warszawa 2019.
- Marek A., *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2004.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010.
- Wojciechowska J., [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.